

Sändlista

Ert tjänsteställe, handläggare	Ert datum	Er beteckning
Vårt tjänsteställe, handläggare PERSS, överste Peter Öberg, 08-788 78 43	Vårt föregående datum 2011-02-02	Vår föregående beteckning 19 100:51390

Försvarsmaktens handlingsplan för stöd till veteraner

(1 bilaga)

Bakgrund

Riksdagen beslutade i juni 2009 om en ny inriktning för det militära försvaret i enlighet med regeringens försvarspolitiska inriktningsproposition Ett användbart försvar (prop. 2008/09:140, bet. 2008/09:FöU10, rskr. 2008/09:292). Beslutet innebär förändringar på flera viktiga områden för att skapa ett användbart och tillgängligt försvar. Bland annat ska insatsförbanden bestå av stående och kontrakterade förband som ska vara användbara för insatser i Sverige, i närområdet och utanför närområdet.

Regeringen har i regeringsbeslut 20 2010-06-10 (Fö2010/1074/MFI), givit Försvarsmakten uppgiften att vidta åtgärder, lämna förslag eller redovisa läget avseende hanteringen av veteransoldater i vid bemärkelse. Beslutet bygger bl.a. på Veteransoldatutredningen (En svensk veteranpolitik – Ansvaret för personalen före, under och efter internationella militära insatser, SOU 2008:91) och regeringens proposition (Modern personalförsörjning för ett användbart försvar – vissa frågor om Försvarsmaktens personal, prop. 2009/10:160).

Försvarsmakten har därför sedan 2010 arbetat på stor bredd med att skapa en helhet för stöd och omhändertagande av veteraner och anhöriga. Försvarsmakten har numera en instruktion för stöd till anhöriga (HKV 2010-09-28, bet 16 502:62986) och målsättningar för arbetet under 2011. Detta redovisades till regeringen den 28 januari 2011 (HKV 2011-01-28, bet 01 800:51385).

Den 25 mars redovisade Försvarsmakten till regeringen de åtgärder som har eller kommer att vidtas vad gäller medalj för de som skadats i strid, en utvecklad årlig veteranceremoni och ett nytt minnesmonument för veteraner (HKV 2011-03-25, bet 01 800:55406). Vidare redovisade Försvarsmakten den 29 april de åtgärder som har eller kommer att vidtas vad gäller rekrytering, insatsfrekvens, försäkringar, medicinskt omhändertagande, information, meritvärde, samarbete med ideella organisationer och inrättande av en veteranadministration.

()

Av regeringsbeslut 20 framgår inte att Försvarmakten skall ha en handlingsplan för arbetet med veteraner. En sådan plan är dock nödvändig för att skapa en helhet och tydliggöra ansvar och uppgifter i Försvarmakten. Försvarmakten har därför tillsammans med arbetstagarorganisationerna, flera ideella organisationer och andra tagit fram en sådan handlingsplan.

Beslut i stort för Försvarmaktens stöd till veteraner

Försvarmaktens personal är dess viktigaste tillgång. Utan utbildad, tränad och förberedd personal kan Försvarmakten inte lösa sina uppgifter. Försvarmaktens omhändertagande av sin personal måste därför grundas på en helhetssyn som inkluderar rekrytering, utbildning och träning före insatser men också uppföljning och stöd under insatser samt omhändertagande efter insatser och anställning. Stödet till och från de anhöriga är också en viktig del i den helheten.

De påfrestningar och risker Försvarmaktens anställda utsätts för är betydande och kan inte helt jämföras med annan statlig verksamhet. Särskilt utsatta är de som deltar i internationella militära insatser. Där finns det en förhöjd risk att drabbas av fysiska och psykiska skador. Försvarmakten har därför ett ansvar gentemot sina anställda, oaktat om de är eller har varit anställda. En del av detta ansvar är reglerat i lagar och förordningar. Huvuddelen av ansvaret är dock föranlett av Försvarmaktens ambition att vara en god arbetsgivare med ett bra personalomhändertagande.

Försvarmaktens veteraner utgör en mycket viktig resurs för Försvarmakten. De är ambassadörer för vår verksamhet och bidrar till vår folkförankring. De bidrar också till Försvarmaktens anseende på sina arbetsplatser och i sin vardag utanför Försvarmakten. De kan också stärka rekryteringen av personal genom att sprida en positiv bild av Försvarmakten och vår verksamhet. De medverkar dessutom till att öka kunskapen om Försvarmakten och vår verksamhet i samhället i stort. De förtjänar också vår respekt och uppskattning för sina insatser, nationellt eller internationellt.

Den personal som tjänstgjort i internationella militära insatser utgör en särskilt betydelsefull grupp för Försvarmakten. De riskerar att tappa kontakten med Försvarmakten och vårt stöd. De som dessutom skadats riskerar också att komma i kläm mellan civila arbetsgivare, försäkringsbolag, landsting, kommun och andra aktörer.

Försvarmakten ska ha ett särskilt skyddsnät för den personal som av olika skäl behöver rådgivning eller stöd efter den internationella eller nationella tjänstgöringen. Veteraner ska vid sina kontakter med Försvarmakten alltid känna sig välkomna, oavsett vilket förband de kontaktar. Försvarmaktens förbandschefer har här ett särskilt ansvar.

De frivilliga försvarsorganisationerna och de ideella organisationerna som arbetar med stöd till veteraner och anhöriga är mycket viktiga för Försvarsmakten. Ideella organisationerna är till exempel anhörigorganisationer, kamratföreningar och veteranorganisationer. De utgör en särskilt betydelsefull samarbetspartner för Försvarsmakten eftersom de i stor omfattning engagerar Försvarsmaktens tidigare anställda samt stöder Försvarsmakten med omhändertagande av veteraner och anhöriga.

Försvarsmaktens stöd och omhändertagande för veteraner ska stärkas och utvecklas. Detta ska så långt som möjligt ske på samma sätt som det gjordes när de var anställda i Försvarsmakten. För att möjliggöra detta ska följande ske:

- Försvarsmaktens omhändertagande av veteraner ska stärkas genom att en särskild funktion för veteraner skapas. Funktionen ska vara direkt rådgivande till Överbefälhavaren samt andra chefer i Högkvarteret och också lämna stöd till förbandschefer, veteraner och ideella organisationer.
- Försvarsmaktens direkta stöd till veteranerna ska stärkas genom att förbandschefer ges uppgifter och resurser att ge stöd, råd och handledning när veteranerna så behöver. De ska utse en veteranansvarig samt kontaktpersoner för veteraner och ideella organisationer som stöder veteraner.
- Försvarsmaktens information till veteraner ska utvecklas genom information på webbplatsen, särskilda informationsträffar vid förbanden och direktkontakt med veteraner. Dessutom ska särskilt informationsmaterial tas fram som riktar sig till veteraner, företag, kommuner och landsting samt statliga myndigheter.
- Försvarsmakten ska utveckla samarbetet med och stödet till de ideella organisationerna på central och lokal nivå. Det utvecklade stödet ska vara till gagn för veteranerna och Försvarsmakten och omfatta både verksamhet och ekonomiskt stöd. Här har veteranföreningar, kamratföreningar och anhörigföreningar en särskild roll.
- Försvarsmakten ska öka sin kunskap om den påverkan de internationella militära insatserna har på personalen i Försvarsmakten före, under och efter insatser och anställning. Samarbetet med högskolor, universitet och forskningsinstitut, nationellt och internationellt, ska stärkas. Särskild vikt skall läggas på att ta fram statistik och hur man kan stärka och förbereda Försvarsmaktens personal för att minska riskerna för problem och skador.
- Försvarsmakten ska ständigt uppmärksamma veteranernas insatser för Sverige och Försvarsmakten bland annat genom årliga veteranceremonier, nytt veteranmonument, översyn av medaljer och utmärkelser samt

utveckla det civila meritvärdet av tjänstgöringen i Försvarsmakten. Att ha varit anställd i Försvarsmakten och att ha tjänstgjort i internationella militära insatser ska i sig vara ett kvalitetsmärke och meriterande.

Försvarsmaktens handlingsplan för stöd till veteraner redovisas i bilaga 1.

/1

----- o 0 o -----

Försvarsmaktens handlingsplan för stöd till veteraner har varit föremål för samverkan med arbetstagarorganisationerna enligt avtal för samverkan och utveckling. Samverkan har avslutats i enighet.

Beslut i detta ärende har fattats av generaldirektör Ulf Bengtsson. I den slutliga beredningen av ärendet har deltagit personaldirektör Per-Olof Stålesjö, överste Mats Geijer, överstelöjtnanterna Olle Strid, Per Davidsson och Bertil Starfelt, avdelningsdirektör Alexander Wedin, informatör Lena Parkvall och som föredragande överste Peter Öberg

Ulf Bengtsson

Peter Öberg

Bilaga 1: Försvarsmaktens handlingsplan för stöd till veteraner

Sändlista

HKV

LG, I 19, K 3, P 4, P 7, A 9, Lv 6, Ing 2, LedR, TrängR,

1. ubflj, 3. sjöstriflj, 4. sjöstriflj, Amf 1, MarinB,

F 7, F 17, F 21, Hkpflj,

FMLOG, FMTM,

MHS K, MHS H, MSS, SSS, LSS, HvSS, FMTS, SWEDEC, SkyddC,

FMUndSäkC, FM HRC, FömedC

Inom HKV

LEDS

INS

PROD

JURS

MUST

PERS

INFO

Inom HKV som orientering

LEDS LED Samo

LEDS UTV

LEDS PLANEK

INS SFL

INS ERF ANA

INS J1

ATS

MTS

FTS

PROD PLAN

PROD ARMÉ

PROD MARIN

PROD FLYG

PROD LED

PROD LOG

PROD FÖRB

PROD FRIV

Som orientering

OFR/O FM

OFR/S

SACO Försvar

SEKO Försvar

Svenska försvarsutbildningsförbundet

Insatsingenjörernas riksförbund

Flygvapenfrivilligas riksförbund

Frivilliga automobilkårens riksförbund

Frivilliga flygkåren

Frivilliga motorcykelkårens riksförbund

Frivilliga radioorganisationen

Svenska skyttesportförbundet

Försvarets personaltjänstförbund

Svenska blå stjärnan

Svenska röda korset

Riksförbundet Sveriges lottakårer

Sjövärnskårens riksförbund

Svenska brukshundklubben

Svenska fallskärmsförbundet

Svenska pistolskytteförbundet

Sveriges civilförsvarsförbund

Sveriges bilkårens Riksförbund

Allmänna Försvarsföreningen

Folk och Försvar

Frivilliga Försvarsorganisationernas Samarbetskommitté

FÖRSVARSMAKTEN

HÖGKVARTERET

Datum

2011-05-27

HKV beteckning

01 800:58529

Sida 6 (6)

Svenska Soldathemsförbundet
Sveriges Militära Kamratföreningars Riksförbund
Fredsbaskrarna Sverige
Invidzonen
Stiftelsen Jesper Lindbloms Minne

Försvarets handlingsplan för stöd till veteraner

Försvarsmaktens handlingsplan för stöd till veteraner**Innehållsförteckning**

1. Inledning	3
1.1 Inriktning för stöd till veteraner	3
1.2 Organisation för stöd till veteraner	4
2. Begrepp och uppgifter	5
2.1 Vem är veteran	5
2.2 Uppgifter för Veteranavdelningen i HKV	5
2.3 Uppgifter för förbandschefer (Chef för organisationsenhet)	7
2.4 Utbildning av veteranansvariga	8
3. Informationsstöd	8
3.1 Allmänt	8
3.2 Webbaserad information	8
3.3 Riktade informationsbrev	9
3.4 Informationsträffar för veteraner	9
4. Veteranseminarier, ceremonier och veteranträffar	10
4.1 Veteranseminarier	10
4.2 Ceremonier	10
4.3 Veteranträffar	11
5. Information om försäkringar	11
6. Stöd och vägledning	11
6.1 Allmänt	11
6.2 Rehabilitering och andra stödåtgärder	12
6.3 Inriktning vad avser medicinsk rehabilitering i direkt anslutning till skadetillfället	13
6.4 Familjerådgivning och stöd till anhöriga till veteraner	14
7. Externa aktörer och ideella organisationer	14
7.1 Allmänt	14
7.2 Svenska Soldathemsförbundet	15
7.3 Invidzonen	15
7.4 Fredsbaskrarna	16
7.5 Kamratföreningar	16
8. Referenser	16
8.1 Referenser – allmänna	16
8.2 Referenser – direkt veteranomhändertagande	17

1. Inledning

1.1 Inriktning för stöd till veteraner

Försvarsmaktens veteraner är en mycket viktig resurs för Försvarsmakten. De är ambassadörer för vår verksamhet och bidrar till vår folkförankring. De bidrar också till Försvarsmaktens anseende på sina arbetsplatser och i sin vardag utanför Försvarsmakten. De kan också stärka rekryteringen av personal genom att sprida en positiv bild av Försvarsmakten och vår verksamhet. De medverkar dessutom till att öka kunskapen om Försvarsmakten och vår verksamhet i samhället i stort. De förtjänar också vår respekt och uppskattning för sina insatser, nationellt eller internationellt.

Den personal som tjänstgjort i internationella militära insatser utgör en särskilt betydelsefull grupp för Försvarsmakten. De riskerar att tappa kontakten med Försvarsmakten och vårt stöd. De som dessutom skadats riskerar också att komma i kläm mellan civila arbetsgivare, försäkringsbolag, landsting, kommun och andra aktörer.

Försvarsmakten ska ha ett särskilt skyddsnät för den personal som av olika skäl behöver rådgivning eller stöd efter den internationella eller nationella tjänstgöringen. Veteraner ska vid sina kontakter med Försvarsmakten alltid känna sig välkomna, oavsett vilket förband de kontaktar. Försvarsmaktens förbandschefer har här ett särskilt ansvar.

De frivilliga försvarsorganisationerna och de ideella organisationerna som arbetar med stöd till veteraner och anhöriga är mycket viktiga för Försvarsmakten. Ideella organisationerna är till exempel anhörigorganisationer, kamratföreningar och veteranorganisationer. De utgör en särskilt betydelsefull samarbetspartner för Försvarsmakten eftersom de i stor omfattning engagerar Försvarsmaktens tidigare anställda samt stöder Försvarsmakten med omhändertagande av veteraner och anhöriga.

Omhändertagandet av Försvarsmaktens veteraner ska så långt som möjligt ske på samma sätt som det skedde när de var anställda i Försvarsmakten. Det innebär att framförallt Försvarsmaktens förband fortsatt har ett ansvar för dessa. En del av det ansvaret regleras i olika lagar och förordningar, till exempel vad som gäller för rehabilitering eller det särskilda uppföljningsansvar Försvarsmakten har för dem som tjänstgjort i en internationell militär insats.

Försvarsmakten ska öka sin kunskap om den påverkan de internationella militära insatserna har på personalen i Försvarsmakten före, under och efter insatser och anställning. Samarbetet med högskolor, universitet och forskningsinstitut, nationellt och internationellt, ska stärkas. Särskild vikt skall läggas på att ta fram statistik och hur man kan stärka och förbereda Försvarsmaktens personal för att minska riskerna för problem och skador.

1.2 Organisation för stöd till veteraner

Grunden är att veteranerna ska hanteras på samma sätt som när de var anställda. Ingen omfördelning av ansvar inom organisationen ska ske och inga nya rutiner införs. Det innebär att den lokala förbandschefen är den i första hand som har den direkta kontakten med veteranerna. Finns behov av beslut eller administration hanteras det på samma sätt som när de var anställda.

Det är viktigt att betona att många av de veteraner som tjänstgjort i internationella militära insatser egentligen inte kan sägas ha någon formell koppling till något av Försvarets nuvarande förband. De var i de flesta fall direktrekryterade totalförsvarspiktiga eller helt civila och gavs en tillfällig anställning i Utlandsstyrkan. Någon tydlig anknytning till ett av Försvarets nuvarande förband kan ofta inte sägas finnas.

För att utveckla stödet till veteraner, samordna olika aktiviteter, sprida information och utgöra ett beslutsstöd åt chefer i Försvarets inrättas en veteranavdelning i HKV. Veteranavdelningens uppgifter redovisas på annan plats i handlingsplanen.

För att ge förbandschefen resurser och möjlighet att stödja bland annat utlandsveteraner tillförs förbandsnivån 29 stycken rehabiliteringsutredare/stödjare. Dessa placeras på förbandens HR-avdelningar. Dessutom tillförs den regionaliserade Förvarshälsan ytterligare 22 stycken psykologer (totalt 29 stycken) Det innebär att kvalificerade resurser finns till förbandschefens förfogande för att stödja sin personal och utlandsveteranerna. På central nivå tillförs en läkare med försäkringsutredningskompetens som stöd för FM HRC och förbanden.

Huvuddelen av veteranerna har inget särskilt behov av stöd. De kan utgöra en resurs för förbandschefen i stöd till andra veteraner och eller i annan verksamhet till exempel försvarsinformation och rekrytering.

För att ytterligare stärka förbandschefens möjlighet att stödja de veteraner som har behov av stöd och engagera övriga veteraner i Försvarets verksamhet finns flera ideella organisationer. Det kan vara kamratföreningar eller veteranföreningar. Genom ett utvecklat samarbete med dessa kan mycket av arbetet med veteraner kanaliseras till ideella krafter även om Försvarets alltid bär myndighetsansvaret där sådant finns.

Försvarets organisation för veteranomhändertagandet består således av:

- Veteranerna själva.
- Ideella organisationer och frivilliga försvarsorganisationer.
- Förbandschefens resurser.
- Förvarshälsan.
- Försvarets HR-centrum.
- Försvarets Högkvarter med veteranavdelningen.

2. Begrepp och uppgifter

2.1 Vem är veteran

Begreppet veteran kommer av latinets *vetus*, ”mångårig”, ”gammal” alternativt ”individ med mångårig erfarenhet av ett verksamhetsområde”. Begreppet veteran används av många på olika sätt. Begrepp som idag används är bland annat Utlandsveteran, Kustjägarveteran, Hemvärnsveteran, Ubåtsveteran osv. I Veteransoldatutredningen¹ används benämningen *veteransoldat* på en individ som tjänstgjort utomlands i Försvarets utlandsstyrka, ett organisationsbegrepp som numera är avskaffat.

Försvarets definition av begreppet veteran är följande:

En **Veteran** är någon som varit anställd i Försvaretsmakten och gjort insatser internationellt eller nationellt, med eller utan vapen. Man har helt enkelt varit anställd.

De som deltagit i internationella militära insatser benämns som **Utlandsveteraner**. En del av utlandsveteranerna kan fortsatt vara anställda i Försvaretsmakten, t.ex. officerare, specialistofficerare och civilanställda. En del av dessa anställda verkar i huvudsak utanför Försvaretsmakten till vardags, t.ex. reservofficerare och tidvis tjänstgörande gruppbefäl, soldater och sjömän.

Oaktat om man är eller har varit anställd har *utlandsveteranerna* ett särskilt skydd enligt lagstiftningen, bland annat genom det särskilda uppföljningsansvar som Försvaretsmakten har för dessa.

Andra kategorier veteraner kan t.ex. vara Kustjägarveteraner, Hemvärnsveteraner, Ubåtsveteraner osv. Dessa ingår i det generella begreppet veteran och en del av dem kan också vara utlandsveteran.

Motivet för att ha ett relativt vitt begrepp för veteraner är att det omfattar alla anställda i Försvaretsmakten. Alla i Försvaretsmakten är viktiga medarbetare som behövs för att lösa våra uppgifter nationellt eller internationellt. Genom att omfamna alla kan de bli de ambassadörer och förstärka den folkförankring som Försvaretsmakten behöver. Alla dessa kan engageras för Försvaretsmaktens verksamhet. Tillsammans blir vi starkare och bättre. Tillsammans kan vi stödja de som har särskilda behov.

2.2 Uppgifter för Veteranavdelningen i HKV

En central veteranfunktion kan fylla viktiga uppgifter åt Försvaretsmakten och utöva en sammanhållande roll och ha ett funktionsinriktat fokus på veteranfrågor. Veteranavdelningens inrättande är också en viktig och tydlig symbolhandling, som för svenska folket tydliggör att

¹ En svensk veteranpolitik, del 2 (SOU 2008:91), s 22

Försvarsmakten nu tar ett stort steg framåt avseende hantering av sina veteraner. De flesta andra jämförbara länder har motsvarande enheter med olika storlek, organisatorisk inplacering och uppgifter. Sammanfattande kan det sägas att de ofta är de högsta chefernas rådgivare i dessa frågor och är organisationens ansikte utåt mot veteraner och deras anhöriga samt företräder denna i dessa frågor.

En veteranenhet i Försvarsmakten måste passa in i den organisations- och förvaltningskultur Sverige och Försvarsmakten har. Ansvarsförhållandena måste vara enkla och tydliga och det juridiska och förvaltningsrättsliga ansvaret i myndighetsutövningen vara odelat. Att till exempel bygga upp en Veteranadministration enligt amerikansk förebild med egen sjukvård och rehabilitering, eller att ändra ansvars- och uppgiftsfördelningen enligt nuvarande HR-princip, det vill säga Försvarsmaktens uppgifts och ansvarsfördelning till chefer för organisationsenheter, bedöms varken vara möjligt eller lämpligt.

Däremot kan en ny veteranenhet vara rådgivande, funktionsansvarig och sammanhållande i Försvarsmakten för dessa frågor. Erfarenheten visar på att många av de problem som uppstår för veteraner kan förebyggas i de förberedelser och den utbildning som de och deras chefer ges innan insatser internationellt och nationellt. Likaså kan betydelsen av ett gott ledarskap, tydlig ansvarsfördelning och ett empatiskt förhållningssätt inte underskattas för en bra hantering av veteraner före, under och efter insats och tjänstgöring.

En veteranavdelning organiseras under 2011 som en avdelning inom Personalstaben vid HKV för att påbörja implementeringen av det hittills gjorda arbetet. För att lösa uppgiften bemannas avdelningen med tre personer på heltid. Dessa personer ska ha mycket god erfarenhet och kompetens för att lösa ställda uppgifter. Veteranavdelningen har följande uppgifter:

- Vara ÖB:s rådgivare i veteranfrågor och ingå i ÖB:s medaljkommitté.
- Utveckla Försvarsmaktens omhändertagande av veteraner.
- Samordna veteranfrågor i Försvarsmakten.
- Vara kontaktpunkt och samordnare för veteranorganisationer.
- Vara kontaktpunkt för veteranfrågor för personal utanför Försvarsmakten.
- Delta i beredningen av forskning, statistik och policyfrågor inom området.
- Leda veteranseminarier samt studier inom området.
- Föreslår och följer forskning inom området.
- Ge råd och stöd till förband och enskilda.
- Stödja ceremoniell verksamhet för veteraner.
- Representera Försvarsmakten i internationellt samarbete med andra veteranorganisationer.

Det innebär att veteranavdelningen bland annat ska:

- Vara sammanhållande för veteranstöd samt lämna förslag till åtgärder för att förbättra stödet till veteranerna.

- Koordinera olika aktiviteter som genomförs så att dessa inte konkurrerar med varandra och får en bra spridning med syftet att så många veteraner som möjligt kan engageras.
- Följa upp erfarenheter och synpunkter från förbandscheferna m.fl. samt lämna förslag på åtgärder till berörda.
- Kvalitetssäkra information till veteraner och ansvara för Försvarets webbplats.
- Stödja förbandscheferna med information.
- Ha en tät kontakt och nära samarbete med förbandscheferna för att tillvarata erfarenheter som kan driva utvecklingen av veteranstödet framåt.
- Ansvara för att sammanhålla stödet till veteranorganisationer och vara kontaktyta gentemot ideella organisationer och ha en öppen kommunikation med dessa.
- Följa forskningsläget inom veteranområdet samt regelbundet delta i internationell veteranverksamhet.
- Ge förslag på verksamhet och budget för veteranomhändertagandet.

2.3 Uppgifter för förbandschefer (Chef för organisationsenhet)

Förbandschef ska utse personal vars uppgifter främst är att stödja de veteraner som behöver stöd, samarbeta med lokala veteranorganisationer och kamratföreningar samt vid behov anordna olika sociala aktiviteter för veteraner, såsom informationsträffar, föreläsningar eller andra aktiviteter.

Förbanden ska årligen i samband med årsredovisningen inkomma med redovisning över gjorda erfarenheter från det gångna året samt lämna förslag på åtgärder till förbättring.

Samtliga förband utser senast 2011-07-01 en kontaktperson för veteraner och som kontaktpunkt för veteranavdelningen. Personuppgifter ska finnas tillgängliga på Förbandets sida i EMIL, i Försvarets telefonväxel samt anmälas till veteranavdelningen och FM HRC.

Förbandschefen ska:

- Möjliggöra att Försvarets alla veteraner är välkomna till förbandet och inte bara de som har haft sin anställning där.
- Samverka och utbilda lokala representanter för myndigheter, organisationer och företag om veteranernas situation och rättigheter till exempel vad gäller rehabilitering eller deras särskilda situation.
- Ge veteraner rådgivning och stöd samt underlätta kontakter med lokala representanter för myndigheter, organisationer och företag så att de bättre kan hantera sin situation.
- Stödja veteranerna så de får tillgång till de stödinterventioner de har behov av via lokala myndigheter, organisationer och företag eller andra ideella organisationer.
- Samarbeta och stödja lokala ideella organisationer som stödjer veteraner och anhöriga samt tydliggöra Försvarets krav på dessa för att erhålla vårt stöd.

- Särskilt inbjuda veteraner till att delta i förbandets och Försvarets veteranverksamhet, högtidsdagar och ceremonier.
- Regelbundet hålla veteranavdelningen och FM HRC orienterade om gjorda erfarenheter, verksamhet för veteraner och information om veteranernas situation.

Riktlinjer för det lokala veteranstödet:

- Förbandschef ska upprätta kontakt med närliggande soldat/-örlogshem samt kamratföreningar, veteranföreningar och anhörigorganisationer och planera verksamhet med dem för att uppnå synergieffekter.
- Förbandschef bör presentera den lokala verksamheten för veteraner tillsammans med anhörigorganisationer, kamratföreningar, veteranorganisationer och de frivilliga försvarsorganisationerna
- Veteraner som vänder sig till lokal veteranansvarig och är i behov av professionellt psykosocialt stöd eller rådgivning ska ges nödvändigt stöd och rådgivning lokalt och endast i undantagsfall hänvisas till FM HRC.
- Budgetering och rapportering av verksamhet ska ske enligt de direktiv HKV PROD utger. Försvarets bestämmelser för upphandling, representation mm gäller även för veteranverksamheten.

2.4 Utbildning av veteranansvariga

Militärhögskolan Karlberg (MHS-K) ansvarar med stöd av Försvarets HR-centrum (FM HRC) för utbildningen av lokala veteranansvariga.

3. Informationsstöd

3.1 Allmänt

Försvarets har ett ansvar att tillhandahålla relevant information, främst via sin hemsida. Försvarets ska också vara beredd att i vissa fall direktadressera informationsbrev eller inbjudningar till före detta anställda samt tidvis tjänstgörande arbetstagare. Orsaken är bland annat Försvarets utökade uppföljningsansvar efter tjänstgöring i internationella militära insatser. Enligt regeringens anvisningar skall en personlig kontakt ske. Detta gäller särskilt de första femåren efter det att vederbörande tjänstgjort i en internationell militär insats. Veteraner ska beredas möjlighet i att delta i av Försvarets anordnade informationsträffar.

3.2 Webbaserad information

En stor del av informationsflödet utgår idag från Internet. Försvarets ska samla information som riktar sig till veteraner under den befintliga strukturen på www.forsvarsmakten.se. Veteranernas del på hemsidan ska vara lättillgänglig och innehålla svar på de vanligaste frågorna samt kontaktinformation till veteranavdelningen, FM HRC och

(på sikt) förbandens kontaktpersoner. Dessutom ska kontaktinformation och länkar till ideella organisationer och vårdgivare finnas med.

Innehållet på hemsidan ska ha fokus på de veteraner som har lämnat Försvarsmakten *och* tjänstgjort i internationella militära insatser eftersom denna målgrupp är identifierad att ha ett särskilt behov av information. Mycket av informationen ska dock vara allmängiltig.

Hemsidan ska på sikt även erbjuda olika typer av informationsmaterial i digital form för nerladdning.

3.3 Riktade informationsbrev

Riktad *central* informationen ska utgå från FM HRC och/eller veteranavdelningen när det gäller övergripande frågor eller beslut, liksom när det gäller insamlande av underlag för forskning och statistik. Detta kan komma att samordnas med Försvarsmaktens lagreglerade uppföljningsansvar för utlandsveteranerna för att om möjligt identifiera de som har behov av stöd och hjälp.

Riktad *lokal* informationen ska utgå från förbandschefen och ska bestå av direktadresserade informationsbrev till dem som tjänstgjort vid förbandet, eller anmält att de gärna vill delta i förbandets verksamhet eller få information lokalt. Veteraner bör erhålla personligt adresserade informationsbrev årligen de första fem åren efter att anställningen avslutats. Breven ska präglas av personlig stil och kan med fördel innehålla några ord från förbandschefen. Breven samordnas i första hand med inbjudningar till informationsträffar, ceremoniell verksamhet, traditionsverksamhet, medaljeringar osv. Detta främst för att upprätthålla kontakten med Försvarsmakten. Därefter hänvisas veteranerna till information på Försvarsmaktens hemsida eller den information som delges till exempel via kamratföreningar.

När den anställde lämnar Försvarsmakten ska denne, utöver en inbjudan till en personlig avtackning i samband med en förbandsaktivitet, erhålla ett personligt utformat tackbrev från förbandschefen. Tackbrevet är ett sätt att synliggöra de anställda och deras insatser för Försvarsmakten och som förtjänar vår respekt och uppskattning. I det brevet bör också den anställde informeras om veteranaktiviteterna vid förbandet.

Ibland kan en eller flera särskilda händelser föranleda att behovet av information är särskilt stort vid något tillfälle. Chef kan då besluta om extra informationsbrev. Vid dessa brev är det viktigt att balansera mellan delgivningen av fakta och syftet att skapa trygghet och förståelse.

3.4 Informationsträffar för veteraner

Försvarsmakten ska möjliggöra att veteraner kan delta i av Försvarsmakten anordnade veteranträffar, ceremoniell verksamhet, traditionsverksamhet, medaljeringar osv. Syftet med dessa är i huvudsak att visa uppskattning och skapa förtroende för Försvarsmakten genom att delge relevant information samt ge möjlighet till att få träffa representanter för förbandet och Försvarsmakten. Dessutom ges möjligheter att vidmakthålla den gemenskap som finns mellan

veteraner och Försvarsmakten. Ett annat syfte är också att aktivera veteranerna till att engagera sig i nätverk eller ta del av utbudet från ideella organisationer.

Veteranen ska själv bekosta sin resa och sitt uppehälle i samband med träffar, men Försvarsmakten ska, i de fall där så är möjligt, bidra till att förenkla detta genom att svara för anslutningstransporter mellan resecentrum och platsen för träffens genomförande. Om befäls-/elevhotell eller motsvarande finns, ska om det är genomförbart och kan anses lämpligt, veteranerna beredas möjlighet att övernatta till självkostnadspris.

4. Veteranseminarier, ceremonier och veteranträffar

De centralt anordnade träffarna anordnas av chefen för veteranavdelningen med stöd av lokal förbandschef. Dessa träffar sker främst genom och tillsammans med ideella organisationer eller i samband med annan verksamhet såsom medaljering, årlig veteranceremoni, firande av högtidsdagar osv. Här kan vissa få en personlig inbjudan medan andra kan få den genom att träffarna annonseras på webbplatsen, allt i syfte att så många som möjligt erbjuds att delta.

4.1 Veteranseminarier

Veteranseminarier ordnas för att informera och utveckla Försvarsmaktens omhändertagande av veteraner samt utveckla forskning och studier. Dessa har ofta karaktären av att lära av erfarenheter, diskutera och analysera skeenden samt lämna förslag på fortsatt utveckling av veteranomhändertagande.

Veteranseminarierna anordnas av chefen för veteranavdelningen med stöd av lokal förbandschef, och om möjligt samordnas med Försvarsmaktens utbildningsansvarige och/eller till exempel Militärhögskolan Karlberg.

4.2 Ceremonier

Försvarsmakten genomför årligen en mängd ceremonier. Dessa kan ske på lokal nivå och vara kopplade till årsdagar som endast berör förbandet.

De kan också ske både på lokal och på central nivå till exempel vid nationaldagsfirande den 6 juni eller på Försvarsmaktens Veterandag (FN:s årsdag för fredsbevarare) den 29 maj.

Medaljering av förband och enskilda samt militärbegravningar är andra exempel på ceremonier.

Bestämmelser och riktlinjer för ceremonier utges centralt när behov finns. Veteraner ska i så stor utsträckning som möjligt inbjudas till dessa, inte bara som åskådare eller gäster utan också i möjligaste mån som deltagare.

4.3 Veteranträffar

Veteranträffar organiseras av Försvarmakten främst som informations- eller återträffar eller i samband med annan verksamhet. Här har de ideella organisationerna en särskild roll. Försvarmaktens samarbete med dessa bör utvecklas och bedrivas på central och lokal nivå.

Även de ideella organisationerna har behov av att anordna träffar. Försvarmakten ska stödja möjliggörandet genom t.ex. lån av lokaler. Det ingår i överenskommelsen med de ideella organisationerna att samverka med central eller lokal veteranansvarig för bästa koordinering av dessa träffar.

5. Information om försäkringar

På www.forsvarsmakten.se ska information om försäkringar som gäller för anställda finnas tillgänglig. Denna information uppdateras kontinuerligt.

Anställd eller veteran som vänder sig till FM HRC eller förbandschef med frågor som rör försäkringar ska i normalfallet skyndsamt få svar på sina frågor men vid mer omfattande frågor kan längre tid behövas. FM HRC ska ha en omfattande kompetens inom området som rör de försäkringar som genom arbetsgivarens försorg omfattar den anställde.

Förbanden ska besitta en generell kompetens inom försäkringsområdet. FM HRC ska stödja förbanden med specialistkompetens inom aktuellt försäkringsområde.

Om den anställde eller veteranen har andra mer ingående frågor som rör enskilda detaljer kring försäkringar ska de företrädesvis hänvisas till respektive instans (AFA Försäkring, Kammarkollegiet respektive SPV), eller till sitt privata försäkringsbolag.

6. Stöd och vägledning

6.1 Allmänt

Alla arbetsgivare i Sverige har ett ansvar för den arbetslivsinriktade rehabiliteringen för sina anställda så länge den anställde har kvar sin tjänst och så länge åtgärderna syftar till en återgång till arbetsplatsen enligt Arbetsmiljölagen (1977:1160) och Socialförsäkringsbalken (2010:110). Landstinget ansvarar för den medicinska rehabiliteringen och kommunen ansvarar för den sociala rehabiliteringen i samhället. Försvarmakten har dessutom ett ansvar att förebygga ohälsa, olyckor och arbetsmiljöproblem samt vid behov stödja sin personal.

Enligt Lag (2010:449) om Försvarmaktens personal vid internationella militära insatser har de som deltagit i dessa ett särskilt skydd. Försvarmakten benämner denna personal *Utlandsveteraner*. De som *inte* omfattas av det nämnda skyddet och stödet är de som inte tjänstgjort i internationella militära insatser, oaktat om de fortsatt är anställda eller har avslutat sin tjänstgöring i Försvarmakten. Men även dessa kan ha behov av stöd och hjälp. De kan ha

skadats under nationella insatser, tjänstgöring eller utbildning. De kan också ha upplevelser från sin vardag i Försvarsmakten som gör att de har särskilda behov.

Oaktat om behovet uppstått nationellt eller internationellt ska Försvarsmakten vara en god arbetsgivare och ta hand om sin personal. Behov av hjälp och stöd ska kunna lämnas enligt de lagar och förordningar som finns men också då det finns särskilda skäl att i övrigt göra så. Det senare kan vara någon som skadats svårt under den nationella tjänstgöringen och därför kan vara i behov av rådgivning och hjälp att komma i kontakt med rätt instans utanför Försvarsmakten.

Vid behov hos utlandsveteraner, samt när det finns särskilda skäl i andra fall för övriga veteraner, ska Försvarsmakten främst hänvisa samt lämna stöd i form av *vägledning*. För utlandsveteranerna ska Försvarsmakten, om det finns särskilda skäl, även stödja rehabilitering eller hänvisa till annan ansvarig instans. Faktorer som har påverkan på stödbehov kan exempelvis vara familjeförhållanden, egna resurser samt tidigare egna upplevelser. Försvarsmakten har ett ansvar att stödja och rehabilitera individer som har drabbats av arbetsskada eller annan skadlig påverkan under den internationella militära insatsen så länge som det är rimligt och skäligt. Genom uppföljningsansvaret har Försvarsmakten ett *särskilt ansvar*, även om Försvarsmakten själv endast bedriver traditionell företagshälsovård.

Professionellt stöd från Försvarsmakten ska inte ersätta, utan endast komplettera, det egna sociala nätverket och de åtgärder utlandsveteranen och i särskilda fall veteranen själv kan vidta eller andras ansvar, till exempel kommunens ansvar. Här kan Försvarsmakten att ge råd och stöd samt i vissa fall också stödja med försäkringsutredningskompetens och handledning.

Råd och vägledning ska även kunna ges till utlandsveteraner efter det 5-åriga uppföljningsansvaret har upphört. De som då identifieras ha behov av stöd ska ges detta stöd om den tidigare anställningen i Försvarsmakten kan ha påverkat individens situation enligt lagstiftningen.

6.2 Rehabilitering och andra stödåtgärder

De som vänder sig till Försvarsmakten ska få i första hand få sina behov/problem bedömda av det förband som de tillhörde under tiden för sin anställning. I andra hand kan stöd utgå från annat förband eller från FM HRC. De individer som inte har haft en särskild förbandstillhörighet (exempelvis direktrekryterade för tjänstgöring i en internationell militär insats) ska i första hand bedömas av FM HRC. FM HRC kan sedan i vissa fall hänvisa vidare till ett förband om så bedöms lämpligt. De individer som är i behov av professionellt samtalsstöd, terapi eller kontakt med psykiatri ska få dessa behov tillfredsställda om problemen bedöms härstamma från tjänstgöringen i den internationella militära insatsen.

Rehabilitering kan vara arbetslivsriktad, som ytterst syftar till att individen ska återgå i arbete, eller social rehabilitering, som syftar till att stärka individen i att leva ett aktivt och självständigt liv.

Rehabiliterande åtgärder eller övrigt stöd kan utgå så länge det anses rimligt och skäligt i förhållande till skadans art, individens egna resurser samt vad som är målet med rehabiliteringen.

6.3 Inriktning vad avser medicinsk rehabilitering i direkt anslutning till skadetillfället

Försvarmakten är via lagstiftningen ålagd ett grundläggande ansvar för att säkerställa att den skadade omhändertas på bästa möjliga sätt. Detta torde även omfatta den fas av rehabiliteringen som normalt åligger landstinget, den *medicinska* rehabiliteringen. Därför ska Försvarmakten utveckla sin förmåga och ta ett större ansvar för att ledsaga den enskilde genom den medicinska rehabiliteringen samt även i vissa fall kunna komplettera denna.

I de fall den skadade hamnar i en situation där anpassning av bostad krävs, eller hjälp med dagliga sysslor, så kommer även kommunen att bli inblandad. Sådan omsorg ska ju utföras av kommunen. Försvarmakten ska även här ha en nära kontakt med den skadade för att få insyn i att stödet från kommunen är tillfyllt och skapa möjlighet att i privat regi ombesörja vissa, i tid avgränsade, interventioner. Detta blir dock endast aktuellt när kommunen inte kan ombesörja att de befintliga behoven blir tillfredsställda, eller när det föreligger särskilda omständigheter.

Försvarmakten ska i varje enskilt ärende följa och ledsaga den skadade genom *hela* rehabiliteringen. Försvarmakten ska under vägen, med stöd av medicinsk kompetens, kontrollera med den enskilde att rehabiliteringen går enligt plan. Försvarmakten ska därvid vid behov utreda om det finns några kompletterande interventioner som ska tillföras. Om kompletterande interventioner har betydande påverkan på utfallet av rehabiliteringen bör Försvarmakten tillse att den enskilde får tillgång till dessa. Landstingsvården ska dock vara förstahandsalternativ. Den medicinska kompetensen inom Försvarmakten ska när så är möjligt eller lämpligt samverka med behandlande läkare, för att uppnå största möjliga positiva effekt för den skadade. Därmed kan man också föreslå andra alternativ som passar den skadade bättre, eller stödja med andra åtgärder som kompletterar de nuvarande och som kan påskynda rehabiliteringen.

Landstingsvården fokuserar många gånger på den fysiska åkomsten. Försvarmakten ska utgå från ett mer *holistiskt perspektiv* och även ta hänsyn till andra parametrar som kan ha betydelse för upplevelsen av det egna hälsoläget. När det gäller unga friska människor som skadas svårt finns inte alltid åtgärder endast inom landstingsvården som fyller alla behov. Det handlar inte sällan om problem med självbild och självförtroende. I fall med svårare skador finns det särskilda skäl att överväga andra kompletterande interventioner som förstärker den befintliga medicinska rehabiliteringen inom landstinget.

Den arbetslivsinriktade respektive den sociala rehabiliteringen ska gå hand i hand med de åtgärder som genomförs under den medicinska rehabiliteringsfasen. På så sätt får man en helhetssyn och en god kontroll på samtliga åtgärder och att dessa samspelar. I de fall den

skadade är i behov av stöd från kommun ska Försvarsmakten i nära kontakt med den skadade kontrollera dennes upplevelse av hur detta fortskrider. Försvarsmakten har möjlighet att under en begränsad tid, som ska vara rimlig, komplettera även detta stöd. För den kompetens som detta kan kräva ska Försvarsmakten ta stöd av regional Försvarshälsa.

Stödet ska, om inget talar emot, utgå från närområdet/orten där den skadade bor. Om denne beviljats stöd på annan ort av Försvarsmakten ersätter Försvarsmakten för skäligena merkostnader som detta medför. Stödet inbegriper i vissa fall även närmast anhöriga.

Försvarsmakten har en överenskommelse med Svenska Soldathemsförbundet (SSHF) att de kan tillhandahålla professionellt psykosocialt stöd för *anhöriga* för Försvarsmaktens räkning.

Försvarsmakten har en överenskommelse med Fredsbaskrarna att de kan tillhandahålla avlastningsstöd för *veteraner* och deras anhöriga för Försvarsmaktens räkning.

Försvarsmakten har en överenskommelse med Invidzonen att de kan tillhandahålla stöd för *anhöriga* för Försvarsmaktens räkning.

6.4 Familjerådgivning och stöd till anhöriga till veteraner

Det stöd som anhöriga till veteraner kan få av Försvarsmakten regleras i Försvarsmaktens instruktion för stöd till anhöriga (HKV 2010-09-28, bet 16 502:62986).

Det är viktigt att se veteranerna och deras anhöriga som en helhet där också anhöriga gjort betydande insatser till stöd för Försvarsmakten. Om veteranens och dennes anhöriga har behov av stöd m.h.t. veteranens tidigare tjänstgöring i Försvarsmakten kan även veteraners anhöriga få stöd enligt Försvarsmaktens instruktion för stöd till anhöriga.

Stödet kan omfatta samtal, parrådgivning och PREP-kurser (Prevention and Relationship Enhancement Program). Information om anhörigstöd finns i Försvarsmaktens instruktion för stöd till anhöriga och på Försvarsmaktens hemsida.

7. Externa aktörer och ideella organisationer

7.1 Allmänt

En mycket viktig resurs för Försvarsmakten och vår verksamhet är de ideella organisationerna och de frivilliga försvarsorganisationerna. De senare bedriver rekrytering, utbildning och försvarsupplysning som stöd till Försvarsmakten. De ger också i vissa fall ett mycket bra stöd till vår personal, oaktat om de är veteraner eller inte. De ideella organisationerna är till exempel anhörigorganisationer, kamratföreningar och veteranorganisationer. De utgör en särskilt betydelsefull resurs för Försvarsmakten då de i stor omfattning, på ideell basis, stöder Försvarsmakten och dess personal med omhändertagande av framförallt utlandsveteraner samt anhöriga. Här ingår kamratstöd, rådgivning.

De organisationer och föreningar som är engagerade i veteran- och anhörigstödsfrågan är för närvarande främst förbundens kamratföreningar, Fredsbaskrarna, Svenska Soldathemsförbundet och Invidzonen. I framtiden kan fler organisationer komma att mer formellt involveras. Om ideella organisationer (med vilka det ska finnas en överenskommelse med Försvarsmakten) vill delta med informationsspridning i samband med av Försvarsmakten anordnade informationsträffar eller dylikt, ska de beredas möjlighet att delta i dessa träffar. Det ska dock vara tydligt vad Försvarsmakten står för, respektive vad övriga förmedlar.

Ideella organisationerna kan stödja anställda, veteraner och anhöriga under andra förutsättningar än vad Försvarsmakten kan. Dels finns det utlandsveteraner som drar sig för att kontakta myndigheten Försvarsmakten utan tycker att de ideella organisationerna kan ge ett förtroeligare stöd, särskilt vad gäller känsliga frågor som psykiska problem. Ideella organisationer kan också ur ett ekonomiskt perspektiv, för Försvarsmakten och den som stöds, vara mer kostnadseffektiv och minimera behovet av myndighetsförvaltning. Genom ett nära samarbete mellan Försvarsmakten och de ideella organisationerna kan stödet till anhöriga och veteraner utvecklas.

7.2 Svenska Soldathemsförbundet

Svenska soldathemsförbundet (SSHF) har sedan 2008 haft ett nära samarbete med Försvarsmakten kring frågor som rör stöd till anhöriga. 2010 gjordes en särskild överenskommelse som stadgar att SSHF ombesörjer stöd till anhöriga för Försvarsmaktens räkning genom att tillhandahålla samtalsstöd och rådgivning inom olika områden. Detta vilar på en professionell grund genom Vårsta kriscentrum och Ersta diakoni.

SSHF ska inom ramen för denna överenskommelse bedriva lokal verksamhet genom soldat- respektive örlogshemmen. Här ska träffar ibland anordnas och SSHF har under 2010 påbörjat försök med en öppen förskola på utvalda soldathem.

SSHF har i och med överenskommelsen en särskild ställning i anhörigstödsfrågan. De tjänster som SSHF erbjuder är efterfrågade och bekostade av Försvarsmakten och ska därför betraktas som en direkt del av anhörigstödet. SSHF ska beredas möjlighet att delta med information på av Försvarsmakten anordnade informationsträffar eller liknande om så är lämpligt med tanke på omständigheterna.

7.3 Invidzonen

Invidzonen är en ideell förening som har funnits sedan 2007. Den drivs av anhöriga för anhöriga och inriktar sig på ”hjälp till självhjälp”. Detta görs genom nätverksbyggande, kontaktpersoner, bloggar, informationsspridning och träffar. Försvarsmakten stödjer denna verksamhet då deras utbud skiljer sig från vad Försvarsmakten eller andra externa aktörer kan erbjuda.

Försvarsmakten har även med Invidzonen en särskild överenskommelse att de ska upprätthålla sin nuvarande verksamhet, eftersom den fyller ett stort behov. Invidzonen ska beredas möjlighet att delta med information på av Försvarsmakten anordnade informationsträffar eller liknande om så är lämpligt med tanke på omständigheterna.

7.4 Fredsbaskrarna

Fredsbaskrarna har sammanlagt ca 3 000 medlemmar jämt spridda över Sverige. Till förbundet är knutna aktiva lokala kamratföreningar. Fredsbaskrarna är inte en frivillig försvarsorganisation. Verksamheten finansieras främst genom medlemsavgifter och till del genom stöd från Försvarsmakten. Fredsbaskrarna har enligt sina stadgar två tydliga mål; dels att vara paraplyorganisation för de lokala kamratföreningarna, dels att stödja uniformerad personal (inkl. poliser) som deltagit i internationella fredsoperationer.

Fredsbaskrarna tillhandahåller kamratstöd vilket genom ett nätverk förmedlas informellt. Detta stöd är mycket viktigt för Försvarsmakten och veteranerna. Fredsbaskramas verksamhet varierar mellan olika delar av Sverige.

7.5 Kamratföreningar

Inom Försvarsmakten finns en tradition med lokala kamratföreningar, kopplade till specifika förband eller andra intresseområden. Dessa ges ingen särställning utan hanteras på lokal nivå efter förbandschefs bestämmande. Om de fyller en viktig funktion och har en verksamhet som verkar motsvara veteranernas behov och som inte tillhandahålls av någon annan bör de få stöd i att anordna informationsträffar eller dylikt.

Vissa kamratföreningar tillhandahåller stöd personal i utlandstjänst, veteraner och anhöriga vilket genom föreningarna förmedlas informellt. Detta stöd är mycket viktigt för Försvarsmakten, vår personal, veteranerna och anhöriga på de platser det sker.

Stöd till kamratföreningar regleras i särskild ordning från HKV (PROD). Verksamhetens omfattning varierar mellan olika delar av Sverige.

8. Referenser

8.1 Referenser – allmänna

- a) Arbetsmiljölagen (1977:1160).
- b) Lag (1994:2076) om skydd för anställning vid viss tjänstgöring inom totalförsvaret m.m.
- c) Lag (1994:260) om offentlig anställning.
- d) Socialförsäkringsbalken (2010:110).
- e) Förordning (1977:284) om arbetsskadeförsäkring och statligt personskadeskydd.
- f) Proposition (2008/09:140) Ett användbart försvar
- g) Proposition (2009/10:160) Modern personalförsörjning för ett användbart försvar.
- h) Regeringsbeslut 20, 2010-06-10 (Fö2010/1074/MFI).

- i) Veteransoldatsutredningen (SOU 2008:91).
- j) FM juridiska orientering nr 2 (2007).
- k) FM direktiv hemtagning av stupade (2010-06-01, bet 02 102:58772).
- l) FM direktiv militärbegravning (2010-06-01, bet 02 102:58773).
- m) FM instruktion för anhörigstöd (2010-09-28, bet 16 502:62986).
- n) FM utredning om uppföljnings- och rehabiliteringsansvar (2011-01-10, bet 16 530:53632).
- o) FM budgetunderlag 2012 med särskilda redovisningar (2011-02-28, bet 23 383:53426).
- p) FM beslut om medalj för sårade i strid (2011-03-25, bet 16 991:55407).
- q) ROTE Consulting utredning om Försvarmaktens stöd till kamratföreningar (2011-04-15, bet 16 523:17814).

8.2 Referenser – direkt veteranomhändertagande

- a) Socialförsäkringsbalken (2010:110) kap 30-31 (rehabilitering och rehabiliteringsersättning) samt kap 39-42 (arbetsskada och arbetsskadeersättning).
- b) Lag (2010:449) om Försvarmaktens personal vid internationella militära insatser.
- c) Förordningen (2010:651) om Försvarmaktens personal vid internationella militära insatser.
- d) FM instruktion för ceremonier (CerI FM 2010 - M7739-351087), kap 2.16 Militär personals medverkan vid begravning.
- e) FM stående order för utlandsstyrkan del B (2008-10-14, bet 01 800:69350).
- f) FM stående order för utlandsstyrkan del B bilaga 18 Personaltjänst (2009-02-04, bet 01 800:52131).
- g) FM inriktning för internationell tjänstgöring personal (2010-07-02, bet 16 100:60762).
- h) FM stående order för utlandsstyrkan del B bilaga 6 Arbetsmiljö och verksamhetssäkerhet (2010-11-29, bet 01 800:67393).
- i) FM svar på uppgift 1 enligt regeringsbeslut 20 (2011-01-28, bet 01 800:51385).
- j) FM medicinska krav för internationell tjänstgöring. En uppgradering (2011-02-07, bet 22.800: 50739).
- k) FM beslut om att inrätta en Veteranavdelning (2011-02-23, bet 01 800:52828).
- l) FM svar på uppgift 2 och 3 enligt regeringsbeslut 20 (2011-03-25, bet 01 800:55406).
- m) FM beslut om inrättande av organisation för rehabiliterings- och uppföljningsansvar (2011-03-30, bet 02 300:54206).
- n) FM direktiv för delprojekt forskning för veteraner (2011-04-07, bet 19 100:55924).
- o) FM svar på uppgift 4.1–4.8 enligt regeringsbeslut 20 (2011-04-29, bet 01 800:56973).
- p) Garnisonsorder för Veterandagen 29 maj 2011 (Kommendanten i Stockholm 2011-05-05, bet 09 811:40191).